
Profesor Vratislav Schreiber osmdesátníkem

Profesor Vratislav Schreiber osmdesátníkem

Profesor Schreiber je krásným příkladem toho, že člověk může zůstat mlád, i když je mu osmdesát let. Protože co to znamená „zůstat mladý“? Jistě jsou různé definice. Ale mně se líbí tato: „Člověk zůstává mladý pokud je schopen se učit, získávat nové vlastnosti a snášet odlišné názory ostatních“ (Ebner-Eschenbachová). A mohu potvrdit, že profesor Schreiber tuto definici mládí naprosto věrně splňuje. Vyplývá z toho jedině: můžeme klidně za těchto okolností profesorovi Schreiberovi tu osmdesátku připomínat.

Profesor Schreiber patří spolu s profesorem Charvátem mezi zakladatele nejen české, ale celé československé endokrinologie. Je nejen zakladatelem, ale bezesporu největším experimentálním endokrinologem, kterého jsme kdy měli. Patří mezi badatele, kteří proslavili naši vědu v zahraničí i za mimořádně obtížných podmínek komunistického režimu. Režimu, s kterým se přitom nikdy nekompromitoval. Je nejen velkou osobností vědeckou, ale velkým člověkem. Velkým člověkem svým charakterem, svými etickými postoji, svým humanizmem, svým rozhledem a svými názory. Velmi bych si přál, aby postava profesora Schreibera se stala vzorem a příkladem dorůstajících mladých generací našich lékařů i vědeckých pracovníků vůbec. Z tohoto důvodu bych chtěl na stránkách časopisu „Diabetes, metabolismus, endokrinologie, výživa“ předložit veřejnosti životopis profesora Schreibera. Snad poslouží k zamyšlení, snad v mnohém i k následování. A to by byla jistě pro profesora Schreibera největší odměna za jeho dosavadní práci.

Mládí

Prof. Schreiber se narodil 29.6.1924, jeho otec Josef Schreiber (1887-1963) byl úředník a matka Jarmila Hrouzková – Schreiberová (1901-1983) učitelka. Vystudoval reálné gymnázium v Praze-Vršovicích. Během středoškolských studií vynikal v přírodních vědách, k nimž ho přivedl profesor přírodopisu Zdeněk Černožský, pozdější profesor botaniky na přírodovědecké fakultě Karlovy univerzity v Praze a děkan této fakulty. Za prospěch v přírodních vědách byl vyznamenán v roce 1942 diplomem přírodovědeckého časopisu „Vesmí“.

Během středoškolských studií se stal členem skautské organizace Junáka. I tam se vyznamenal svou aktivitou a bystrostí a postupně se stal tajemníkem oddílu a získal opakovaně oddílová vyznamenání, především za vítězství ve skládání tzv. odborných zkoušek. Po rozpuštění skautingu nacisty musel činnost v Junáku přerušit. V r. 1945 se po osvobození na jistou dobu ke skautingu vrátil a byl vedoucím 47. oddílu Junáka v Praze – Vršovicích.

Maturoval v roce 1943 se zvláštní pochvalou za prospěch v přírodních vědách. Od roku 1943 byl totálně nasazen v Českomoravských strojírnách, zprvu jako kreslič a pak jako pomocný dělník.

Studium medicíny

Po pádu nacismu a osvobození v roce 1945 začal studovat lékařskou fakultu Karlovy univerzity v Praze. Jako začínající student se ohlásil u profesora Josefa Charváta se žádostí o fiškusování. Profesor Charvát ho přidělil do biochemické laboratoře, kde na podzim 1945 po několik měsíců nejprve sám a později s jednou laborantkou prováděl biochemická vyšetření moče, vyšetření krevního obrazu, žaludeční šťávy a bazálního metabolismu. V té době se za plného provozu a pod vedením zkušeného asistenta kliniky Václava Pospíšila seznámil se základními laboratorními technikami.

Profesor Josef Charvát, přednosta III. interní kliniky tehdy jediné lékařské fakulty v Praze byl zakladatelem československé endokrinologie a svou kliniku také zaměřoval po stránce klinické i výzkumné. Není divu, že medik Schreiber se tímto směrem začal také orientovat. Ještě v r. 1945 přešel na Fyziologický ústav Lékařské fakulty k profesoru Vilému Laufbergerovi. Důvodem bylo získání zručnosti v základním výzkumu, který Charvát plánoval provádět i na III. interní klinice. Na Fyziologickém ústavu pracoval v oblasti neurofyzologie nejprve pod vedením asistenta Holubáře, pak však přešel do oddělení všeobecné fyziologie, vedeného profesorem Karáskem, a pracoval ve skupině docenta Poupy, který se zabýval se svou velkou pracovní skupinou metabolismem a endokrinologií. Tam vznikaly první vědecké práce medika Schreibera – a nebylo jich málo: Za dobu jeho lékařských studií to bylo 15 vědeckých sdělení v časopisech, a to i takových, jako byl a je Nature. Věnoval se experimentální endokrinologii, tehdy zejména vlivu světla na činnost endokrinních žláz.

Během studií medicíny byl medik Schreiber členem Čsl. strany sociálně demokratické a po několik let ideovým referentem organizace mládeže této strany ve Vršovicích. Po sloučení Československé strany sociálně demokratické s Komunistickou stranou Československa po komunistickém převratu v roce 1948 nepřešel do nově vzniklé strany. Sociálně-demokratická orientace se mu však stala předmětem politické diskriminace v dalších letech.

Jako medik na Fyziologickém ústavu byl postupně demonstrátorem, pomocnou vědeckou silou a výpomocným asistentem a podílel se na výuce – praktických cvičeních z fyziologie. V roce 1946 se jako demonstrátor doc. Poupy

účastnil dvouměsíčního studijního pobytu v Kodani. V roce 1948 byl Spolkem mediků vyslán na dvouměsíční studijní pobyt ve Francii, kde navštívil ústavy profesorů Curriera, Benoita, Collina aj. Řídil se vždy a všude, stejně jako po celý svůj život, Exupéryovským heslem: „Čím bych byl, kdybych se neúčastnil? K tomu, abych byl, musím se účastnit“.

Po promoci

Promoval v roce 1950. Po promoci mu nebylo dovoleno zůstat na ústavě a odešel na pouhé dva měsíce do Okresní nemocnice v Děčíně. Od 1.9.1950 byl totiž povolán do základní vojenské služby na dva roky. V roce 1952 byl pak zvláštním povolávacím rozkazem odveden na další tři roky do armády – bylo to v době Korejské války. Strávil tedy na vojně 5 let. I během této doby se mu podařilo vědecky pracovat: se svou pozdější ženou Olgou napsal a vydal základní monografii „Základy pokusné endokrinologie“. Tato kniha vyšla v roce 1954 a druhé vydání v roce 1957.

Po propuštění z armády v roce 1955 nastoupil jako sekundář na III. interní kliniku Fakulty všeobecného lékařství UK v Praze, kde byl v roce 1957 převeden na místo vědeckého pracovníka v Laboratoři pro endokrinologii a metabolismus, vedené akademikem Josefem Charvátém. V této laboratoři pracuje dodnes, i když po odchodu do důchodu v roce 1996 již jen na částečný úvazek.

Světově známým vědcem

V Laboratoři pro endokrinologii a metabolismus se prof. Schreiber věnoval nadále experimentální endokrinologii, zejména neuroendokrinologii. Zabýval se především otázkou mozkové regulace činnosti hypofýzy. Studoval tak také vliv hypotalamu na funkci hypofýzy a v roce 1960 získal doklady pro existenci specifického hypotalamického faktoru, řídicího sekreci hypofyzárního tyreotropinu, který byl později nazván TRH – tyreotropní regulační hormon. To byl mimořádně významný a světově prioritní objev! Takový, že na základě těchto studií TRH se stal světově známým endokrinologem a byl jako takový zařazen do mezinárodní biografické monografie „Pioneers in Neuroendocrinology II“, (Plenum Press, New York and London 1977). Jeho mezinárodní věhlas vzrostl i jeho soubornou monografií v angličtině: „Hypothalamo-hypophysial System“, vydanou v r.1963.

Profesora Schreiberova začali navštěvovat v jeho velmi skromné laboratoři na III. interně přední světově neuroendokrinologové. Od každého z nich si prof. Schreiber vyžádal jeho fotografii s podpisem. Tak vznikla známá galerie předních světových odborníků v oblasti hypotalamu a hypofýzy, která zdobila jednu ze stěn Schreiberovy pracovny. Samozřejmě, následovala i četná ocenění domácí, ceny řady vědeckých společností, vědecké rady ministerstva zdravotnictví i jeho prvá státní cena.

Druhým velkým Schreiberovým objevem byl objev endogenní digitalisu podobné aktivity krevního séra, kterou se svými spolupracovníky prokázali v extraktech z nadledvin (1981). I za tento objev byl, již podruhé, vyznamenán státní cenou. Významně se též podílel na zjišťování funkcí plynového hormonu oxidu dusnatého /NO/ v endokrinních reakcích, zejména při regulaci funkce adenohipofýzy, na studiiích vlivu estrogenů na hypofýzu, na studiu úlohy ceruloplasminu a kyseliny askorbové v hypofýze, na výzkumu vlivu dopaminergních agonistů na hypofýzu apod. Z jeho iniciativy se v Laboratoři pro endokrinologii a metabolismus začal studovat také hormon tukové tkáně, leptin. Známý a monografií korunovaný byl též zájem prof. Schreiberova o stresové děje. Když se to vše sečte, jeho experimentální práce vystačila na 7 monografií, z nichž některé se dočkaly opakovaných vydání a zahraničních překladů, 463 originálních časopiseckých publikací, devíti kapitol v kolektivních monografiích i řady kapitol v učebnicích (Vnitřní lékařství, Patologická fyziologie). Jsou dokladem velkého soustředění, píle, nadání a vědeckého nadšení profesora Schreiberova.

Za svou činnost byl prof. Schreiber mnohokrát odměněn. Zmínili jsme se již o dvou státních cenách. Kromě toho však existuje dlouhý výčet cen dalších: cena Čsl. společnosti pracovního lékařství, dvakrát cena Československé endokrinologické společnosti, Cena Čsl. fyziologické společnosti, Čestné členství Čsl. endokrinologické společnosti a Čsl. lékařské společnosti J.E. Purkyně, Purkyňova medaile, cena Avicena, cena Ministra zdravotnictví a v poslední době cena „Premium Bohemiae“ nadace „Českému ráji“ B.J. Horáčka (2002) a Státní vyznamenání „Za zásluhy II. stupně“ udělené prezidentem republiky v r. 2003.

Profesor Schreiber je rovněž známým překladatelem odborných monografií. Přeložil jich dosud sedm. Za jednu z nich si odnesl cenu za nejlepší překlad.

Vratislav Schreiber je profesorem klinické fyziologie. Je jasné, že tento titul nenosil pro ozdobu. Patologickou fyziologii přednášel nejen na své první lékařské fakultě, ale též na Motolské a Vinohradské.

Profesor Schreiber přitom však nezanedbával na klinice ani klinickou práci a dvakrát týdně, v pondělí a ve čtvrtek se přesně v 10 hodin stále pravidelně objevuje na endokrinologické ambulanci. Je pochopitelné, že na klinice mu byla po profesorovi Charvátovi svěřena funkce vedoucího Laboratoře pro endokrinologii a metabolismus. A je samozřejmě, že se stal nepostradatelným členem lékařského kolektivu III. interní kliniky.

Z tohoto období se datuje známý a okřídlený výrok profesora Charváta: „Vrátá Schreiber – toho je na klinice vždycky plno“

Popularizátorem vědy

Profesor Schreiber zůstal věrný vědě svým zájmem a pílí i poté, co již skončil se svou experimentální prací. V posledním desetiletí uplatňuje svůj bystrý pozorovací talent a vědeckou moudrost ve filosofii vědy a jako stále pečlivý čtenář všeho nového shromažďuje všechny důležité informace z lékařských věd, které doplňuje svými pohotovými komentáři. Na přelomu tisíciletí sepsal souborné dílo „Medicína na přelomu tisíciletí“, následovalo šest vyhledávaných populárně vědeckých publikací a v letošním roce vydává další aktuální monografii „Hormony a lidská mysl“. Na pravidelných endokrinologických sjezdech zavedl novinku: přehledy nejvýznamnějších objevů v oboru endokrinologie za poslední období. Tato přednáška byla na jeho přání umístována na sjezdech v den po společenském večeru jako první v ranních

hodinách, aby, jak říkával profesor Schreiber „se všichni mohli ještě dostat“. Stala se však záhy nejnavštěvovanější událostí endokrinologických dnů a zahájila trvající tradici „Schreiberových přednášek“.

Jako popularizátor vědy přináší profesor Schreiber pravidelně vědecké novinky do rozhlasového vědeckého týdeníku Meteor, publikuje články v časopise Vesmír a občas se objeví od něj popularizační článek i v dalších časopisech. Do encyklopedie Universum zpracoval medicínská hesla. Pilně a s velkým zájmem jsou navštěvovány i jeho přednášky na Univerzitě III. věku. Nezaslouženě byl proto zvolen předsedou Rady pro popularizaci vědy Akademie věd ČR.

V odborných organizacích.

Prof. Schreiber se stal předsedou Československé endokrinologické společnosti po odstoupivším profesorovi Charvátovi v r 1973, když předtím 22 let dělal Československé endokrinologické společnosti vědeckého sekretáře. Ve funkci předsedy alternoval s prof. Lichardusem z Bratislavy až do r. 1992. Od r. 1993 do r. 2001 stál v čele České endokrinologické společnosti. Byl pravidelně volen každé tři roky a nikdy se nevyskytla pochybnost, že by předsedou neměl být právě on. V r. 2001 se rozhodl na další období již nekandidovat. Jednomyslně mu byl udělen titul čestného předsedy České endokrinologické společnosti.

V r. 1992 se profesor Schreiber stal zakládajícím členem Učené společnosti České republiky a v r. 2004 rovněž zakládajícím členem České lékařské akademie. Zmínili jsme se již o jeho předsednictví v Radě pro popularizaci vědy Akademie věd ČR. V r. 1990 zakládá a vede Radu lékařských věd. Je členem České asociace Římského klubu.

Profesor Schreiber byl po řadu let proděkanem pro vědu Fakulty všeobecného lékařství University Karlovy. V r. 1968 byl zvolen rektorem University Karlovy profesor Charvát a profesor Schreiber byl vybrán jako jeho prorektor pro vědu a v jeho funkci mu pomáhat. Z těchto funkcí však po vstupu vojsk Varšavské smlouvy oba odstoupili. Po mnoho let byl profesor Schreiber členem vědeckých rad 1. a 2. lékařské fakulty

Život mimo medicínu.

Profesor Schreiber je mužem širokých zájmů a z veřejného dění mu sotva co unikne. Budete-li s ním hovořit, možná, že Vám něco poví o svých odborných ekonomických diskusích se současným prezidentem Václavem Klausem. Za svůj oddechový koníček považuje kosmologii. Říká o sobě: „Pokouším se pochopit obecnou a speciální teorii relativity, kvantovou teorii, teorii velkého třesku, inflační teorii, gravitační zakřivení časoprostoru, interpretaci rudého posuvu galaxií, možnost neexistence času a jiné fenomény – vše to bez velkého úspěchu.“

Pak je zde jeho venkovské stavení ve Chválově. Krásná příroda, potůček přes potok vinoucí se zahradou s dovedně postaveným můstkem. Všude vzorný pořádek – každý hřebík zde má svou úlohu. Uvnitř překrásně čisto a útulno.

Profesor Schreiber nezkazil nikdy žádnou zábavu ani na klinice ani v Laboratoři pro endokrinologii a metabolismus. My starší vzpomínáme rádi na jeho vystoupení u táboráku na rožmitálských setkáních kliniky. Jen jednu tradici, kterou profesor Schreiber založil, se nepodařilo na klinice bohužel udržet: jeho vynikající novoroční polévka, kterou pro všechny připravoval v laboratořích každoročně den před Silvestrem.

Profesor Schreiber – velká osobnost.

Kdybych se měl stručně vyjádřit o osobnosti profesora Schreibera, vypůjčil bych si snad k tomu citát z J.A. Komenského: „Komukoliv prospěti můžeš, prospívej rád, možno-li celému světu. Sloužiti a prospívat je vlastností povah vznešených“. Profesor Schreiber je nepochybně velkým vědcem. Je však také velkým a velkorysým člověkem. Velkým v přístupu ke všem, kdo potřebují pomoc. Nevím o nikom, kdo by požádal v čemkoliv profesora Schreibera o pomoc a byl odmítnut. A nikdy jsem se také nesetkal s nikým, kdo by byl jeho nepřitelem.

Život a práci profesora Schreibera spoluutváří jeho žena Olga. Jí patří dík nejen za nevšední starostlivost o domácí zázemí pana profesora a za to, že může nerušeně a klidně pracovat, ale i za přečetné stimuly pro jeho působení.

Profesor Schreiber je ve své osmdesátce stále svěží a intenzivně odborně pracuje. Chtěli bychom mu při této příležitosti moc poděkovat: poděkovat za to, že nás vedl, učil a byl naším přítelem. Přejeme mu, aby i ta jeho další decenia prožil ve zdraví a aby i další jeho léta byla naplněna stále novými tvůrčími myšlenkami, elánem, invencemi a aby nám dále ukazoval cestu a zůstával nám ve vědě i životě vzorem a příkladem. Nechť je toto zvláštní číslo časopisu Diabetes, metabolismus, endokrinologie a výživa symbolickým výrazem poděkování a úcty, kterou k profesorovi Schreiberovi všichni máme.

Josef Marek